

**TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS**

VOLUME 7 / 2024

LABOR ECONOMICS

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ilmiy elektron jurnali

**LABOUR ECONOMICS AND
HUMAN CAPITAL**

scientific electronic journal

2025-yil 2-son

Volume 4, Issue 2, 2025

**MEHNAT IQTISODIYOTI
VA INSON KAPITALI**
ISSN: 3030-3117

LABORECONOMICS.UZ

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

№ 2-2025

**ЭКОНОМИКА ТРУДА И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ
КАПИТАЛ**

LABOR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

“Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 328/3-sonli qarori bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: “Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy maktabi.

Tahririyat manzili:

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko'chasi, 49 uy

Elektron manzil: ilmiymaktab@gmail.com

Jurnal web-sayti: www.laboreconomics.uz

Bog'lanish uchun telefonlar:

+998998818698

Tahririyat Kengashi raisi:**(Chairman of the Editorial Board)**

Abduraxmanov Qalandar Xodjayevich, O'zFA akademigi

Tahririyat Kengashi a'zolari:**(Members of the Editorial Board)**

Toshqulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof.
Yusupov Axmadbek Tadiyevich, i.f.d., prof.
Sharipov Kongratboy Avezimbetovich, t.f.d., prof
Raifkov Kudratilla Mirsagatovich, i.f.d., prof
Xalmuradov Rustam Ibragimovich, i.f.d., prof
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.
Nazarov Sharofiddin Xakimovich, i.f.d., prof.
Jumayev Nodir Xasiyatovich, i.f.d, prof.
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof.
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof.
Zokirova Nodira Kalandarovna, i.f.d., prof.
Xudoyberdiyev Zayniddin Yavkachevich, i.f.d., prof.
Muxiddinov Erkin Madorbekovich, i.f.f.d., (PhD)
Xolmuxammedov Muhsinjon Murodullayevich, i.f.n., dots.
Amirov Lochinbek Fayzullayevich, i.f.f.d., (PhD), dots.
G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich, i.f.d., (DSc), dots.
Shakarov Zafar Gafarovich, i.f.f.d., (PhD)

Jamoatchilik Kengashi a'zolari:**(Community Council members)**

Bred Bodenxauzen (AQSh)
Jon Ankor (Buyuk Britaniya)
Odegov Yuriy Gennadevich (Rossiya Federasiyasi)
Keynz Miller (AQSh)
Sung Dong Ki (Koreya Respublikasi)
Masato Xivatari (Yaponiya)
Gerxard Feldmayer (Germaniya)
Eko Shri Margianti (Indoneziya)
Ahmed Mohamed Aziz Ismoil (Misr)
Rohana Ngah (Malayziya)
Sharifah Zanniyerah (Malayziya)
Teguh Dartanto (Indoneziya)
Nur Azlinna (Saudiya Arabistoni)
Muhammed Xoliq (Pokiston)
Alisher Dedaxonov (Toshkent)

Mas'ul muxarrir (Editor-in-Chief): G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich

Veb-administrator (Web admin): Musayev Xurshid Sharifjonovich

MUNDARIJA (CONTENTS)

MEHNAT BOZORI VA MEHNAT MUNOSABATLARI

A.B.Xayitov	Aholining oʻzini oʻzi ish bilan band qilishi: tahlil va natijalar	5-12
N.R.Saidov	Iqtisodiyot tarmoqlarida barqaror ish oʻrinlarini tashkil etishning istiqbolli yoʻnalishlari	13-19
Sh.R.Fayziyeva	Влияние государственно-частного партнёрства на занятость: экономический анализ	20-25
B.Z.Ganiyev B.Sh.Raxmonov	Labor productivity in Uzbekistan: challenges and opportunities	26-32
G.T.Umarova	Mintaqa aholisi ish bilan bandligi: turlari va takibi, taʼsir etuvchi omillar tahlili	33-40

DEMOGRAFIYA

N.B.Tula	Анализ взаимосвязи демографического развития и управленческих подходов в условиях урбанизации	41-52
----------	--	-------

INSON KAPITALI

I.A.Bakiyeva	Iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarining taʼlim tizimida tadbirkorlik faoliyatiga kasbiy tayyorlash tajribalari	53-65
K.A.Abdukadirova	Oʻzbekiston Respublikasi oliy taʼlim xizmatlari bozorida raqobatni rivojlanishi xususiyatlari	66-73
F.A.Doniyorova	Человеческий капитал как стратегический ресурс устойчивого развития: опыт Узбекистана	74-85
F.M.Talipov	Самостоятельная работа студентов по физике и формирование человеческого капитала	86-91

INSON TARAQQIYOTI

D.I.Iskandarova	Aholi turmush darajasi va farovonligini oʻrganishning ijtimoiy-iqtisodiy yondashuvlari	92-100
-----------------	--	--------

MIGRATSIYA

Z.T.Jumanova	Turistlar statistik hisobini olib borish boʻyicha xalqaro standartlar va tajribalar tahlili	101-109
--------------	---	---------

INSON RESURSLARINI BOSHQARISH

S.I.Mamurov I.E.Saparova	<i>HRM va raqamlashtirish: zamonaviy yondashuvlar va imkoniyatlar</i>	110-121
Z.B.Ro‘zibayeva	<i>Turizm sanoatini rivojlantirishda inson resurslarining roli: nazariya va amaliyot uyg‘unligi</i>	122-128

TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH

X.O.Botirova	<i>Tadbirkorlikni rivojlantirishda iqtisodiy samaradorlikni oshirishning nazariy asoslari</i>	129-140
F.A.Ibragimova U.J.Djurayev M.D.Raxmatova	<i>Tadbirkorlik faoliyatida menejment va marketing strategiyalarining o‘rni</i>	141-149
D.I.Otaboyeva	<i>O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlanish holati va maqsadli ko‘rsatkichlari tahlili</i>	150-156

GENDER TENGLIGI

B.Z.Ganiyev O.U.Dilmurotova	<i>Women in the workforce: unlocking Uzbekistan’s productivity potential</i>	157-165
--	--	---------

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

TURISTLAR STATISTIK HISOBINI OLIB BORISH BO'YICHA XALQARO STANDARTLAR VA TAJRIBALAR TAHLILI

Jumanova Zilola Tuychiyevna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,

PhD, katta o'qituvchi

e-mail: jumanovazilola9@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada turizm hisobini olib borish bo'yicha xalqaro standartlar, xususan turizm yordamchi hisobi tahlil qilingan. Ma'lumki, turizm yordamchi hisobi 1993 yil hamda 2008 yillarda qabul qilingan. Maqolada mazkur ikki yilda qabul qilingan turizm yordamchi hisobining o'zaro farqli jihatlari keng yoritilgan. Yevropa davlatlari Fransiya, Polsha davlatlarida turizm yordamchi hisoblarini olib borish, o'ziga xos xususiyatlari batafsil o'rganilgan. Maqolaning asosiy maqsadi O'zbekistonda ham turizm yordamchi hisoblaridan foydalanishni yo'lga qo'yish uchun zaruriy ko'nikmalarni shakllantirishdan iborat. Turizm yordamchi hisoblari (TSA) dan tuzilmaviy ma'lumotlardan foydalanadigan modelga asoslangan makroiqtisodiy baholashda ushbu maqola mavjud bo'lgan yangi tahliliy imkoniyatlarni namoyon etadi. TSAlar tizimi turistik mahsulotga xos jihatlarni taklif qiladi. Turizm statistikasini hisobini olib borish bo'yicha, xalqaro tajribalar turlicha va ko'plab standartlar mavjud. Ular tavsiya xarakteriga ega. Lekin, ushbu tavsiyalar ko'pchilik davlatlarda milliy xususiyatlarni hisobga olmagan holda qo'llanilib kelinmoqda. O'zbekiston Respublikasida esa yuqorida keltirilgan va tahlil qilingan standartlar deyarli qo'llanilmaydi. Shu munosabat bilan maqolada O'zbekistonda xalqaro tajriba va standartlariga tayangan holda turizm statistik hisobini olib borish bo'yicha tadqiqotlar olib boriladi.

Kalit so'zlar: turizm, turizm yordamchi hisobi, asosiy statistik ko'rsatkichlar, tashrif buyuruvchilar toifalari ichki turizm iste'moli, chiqishga oid turizm qo'shilgan qiymat hisobi, mamlakat ichidagi turizm bo'yicha taklif va iste'mol, turizm tarmoqlarida bandlik.

АНАЛИЗ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ И ПРАКТИКИ ВЕДЕНИЯ СТАТИСТИЧЕСКОГО УЧЕТА ТУРИСТОВ

Джуманова Зилола Туйчиевна

Ташкентский государственный экономический университет,

PhD, старший преподаватель

Аннотация. В статье анализируются международные стандарты учета туризма, в частности вспомогательного счета туризма. Как известно, вспомогательный счет туризма был принят в 1993 и 2008 годах. В статье подробно рассматриваются различные аспекты вспомогательного счета туризма, принятые в эти два года. Подробно изучаются особенности вспомогательных счетов туризма в европейских странах Франции и Польши. Основной целью статьи является формирование необходимых навыков для налаживания использования вспомогательных счетов туризма в Узбекистане. В данной статье демонстрируются новые аналитические возможности в макроэкономической оценке на основе модели

с использованием структурных данных вспомогательных счетов туризма (TSA). Система TSA предлагает аспекты, специфичные для туристического продукта. Существуют различные международные опыты и множество стандартов учета статистики туризма. Они носят рекомендательный характер. Однако эти рекомендации применяются в большинстве стран без учета национальных особенностей. В Республике Узбекистан вышеперечисленные и проанализированные стандарты практически не применяются. В связи с этим в статье проводятся исследования по ведению статистического учета туризма в Узбекистане на основе международного опыта и стандартов.

Ключевые слова: туризм, вспомогательный учет туризма, основные статистические показатели, категории посетителей, потребление внутреннего туризма, учет добавленной стоимости выездного туризма, предложение и потребление внутреннего туризма, занятость в секторах туризма.

ANALYSIS OF INTERNATIONAL STANDARDS AND PRACTICES ON CONDUCTING STATISTICAL ACCOUNTS OF TOURISTS

Jumanova Zilola Tuychiyevna

Tashkent State University of Economics,

PhD, Senior Lecturer

Abstract. The article analyzes the international standards for conducting tourism accounting, in particular the auxiliary tourism accounting. It is known that the tourism support account was adopted in 1993 and 2008. In the article, the different aspects of the tourism auxiliary account adopted in these two years are widely covered. The peculiarities of conducting tourism auxiliary accounts in the European countries France and Poland have been studied in detail. The main goal of the article is to form the necessary skills to establish the use of tourism auxiliary accounts in Uzbekistan. This paper demonstrates the new analytical possibilities available in model-based macroeconomic evaluations that use structural information from Type Auxiliary Accounts (TSA). The system of TSAs offers specific aspects of the tourism product. There are different international practices and many standards for the accounting of tourism statistics. They have a recommendation character. However, these recommendations are being applied in most countries without taking national characteristics into account. In the Republic of Uzbekistan, the above-mentioned and analyzed standards are practically not used. In this regard, in the article, research is carried out on conducting statistics of tourism in Uzbekistan based on international experience and standards.

Key words: tourism, tourism auxiliary accounting, basic statistical indicators, visitor categories domestic tourism consumption, outbound tourism value added accounting, domestic tourism supply and consumption, employment in tourism industries.

Kirish

XX asrning oxiriga kelib turizm sohasida statistik ko'rsatkichlarni barcha mamlakatlarda xalqaro standartlar asosida aniqlash zaruriyati paydo bo'ldi. Respublikamizda turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha qabul qilingan bir necha qaror va farmonlarda ham aynan turizm statistikasini xalqaro metodologiyalar asosida takomillashtirish zarurligi ta'kidlanmoqda. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2019-yil 5-yanvarda qabul qilingan PF-5611-sonli «O'zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora tadbirlar to'g'risida»dagi Prezident

farmonida turizm statistikasi ko'rsatkichlar xalqaro metodologiyaga muvofiq shakllantirilishi va doimiy tarzda e'lon qilinib borilishi ta'kidlangan. Hozirda barcha davlatlarda turizm sohasiga bo'lgan e'tibor ortmoqda. Turizm yuqori daromadlikga ega bo'lgan sohalardan biri bo'lib, uning rivojlanishi aholi bandligini va iqtisodiyotning diversifikatsiyasini ta'minlaydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining bir qator qaror va farmonlarida turizmga iqtisodiyotning strategik sektori maqomi berilishi bilan yurtimizga ushbu sohaning ulkan salohiyatini ro'yobga chiqishi va jadal rivojlanish yo'liga o'tishi uchun mustahkam asos yaratildi[1].

Ana shunday ob'ektiv jarayonda turizm sohasining innovatsion rivojlanishini ta'minlovchi omillarni o'rganish iqtisodiyotning yangi va murakkab tadqiqot predmeti sifatida namoyon bo'lmoqda. Chuqurlashib borayotgan globalashuv jarayonlari, jahon siyosiy va iqtisodiy hayotida ro'y berayotgan shiddatli o'zgarishlar turizm oldiga bir qator muammo va vazifalarni ko'ndalang qo'ymoqda. Ularni muvaffaqiyatli hal etish uchun turizmning innovatsion rivojlanishini statistik yondashuv orqali ham tahlil qilish, baholash va innovatsion rivojlanish omillarini qamrab olgan nazariy – uslubiy asoslarini ishlab chiqish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Turizm sohasi, uning nazariy asoslari va rivojlanishi iqtisodiy adabiyotlarda T.Tashmuradov, A.Saidov, I.S.Tuxliev, S.Safarov, Kim Ok Kyung, N.M.Abdusalomovna, S.Agzamovlarlar tomonidan chuqur o'rganilgan. Turizm turlari, turistik joylashtirish maskanlari, turizm xizmatlari va mahsulotlari tahlil qilingan.

Turizmni innovatsion rivojlanishini statistik yondashuv asosida ham tahlil qilishi mumkin. Statistikaning o'rganish ob'ekti insoniyat hayotida ro'y beradigan barcha ommaviy voqea va hodisalardir[2]. Turizm sohasi ham hozirda ommaviy voqea hodisalar qatoriga kiradi, demak turizm sohasi statistikaga o'rganish ob'ekti bo'lishi mumkin. Turizm statistikasi turizm ko'rsatkichlarini hisoblashni o'rganib, ko'rsatkichlarga ta'sir qiluvchi omillarni va ularning o'zgarish dinamikasini tahlil qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur mavzuni yoritib berishda tahlil, sintez, induksiya, deduksiya, modellashtirish, eksperiment, tizimli va kompleksli yondashuv usullaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar

XX asrning oxiri va XXI asrning boshlarida jahonda turizm statistik hisobini olib borish bo'yicha bir qancha tajribalar o'rganildi. Masalan, 1990-yilda BMT Statistika boshqarmasi tomonidan Kanadada bo'lib o'tgan konferensiyada xalqaro tajriba o'rganildi. Ikki yillik muhokamadan so'ng ilk bor turizm statistik ko'rsatkichlari bo'yicha «Turizm statistikasi bo'yicha tavsiyalar - 1993» qabul qilindi. Ushbu hujjatda turizm sohasidagi tushunchalar, ko'rsatkichlar bayon etilib, ularning shakllanish jarayoni tasvirlandi va keyinchalik TYoH qabul qilishda ham asos vazifasini bajardi.

Ushbu tavsiyalar chop etilgandan so‘ng BTT turizm rivojlangan davlatlar statistik organlari bilan amaliy va nazariy masalalarini muhokama qildi. Masalan, 1995-yilda Markaziy va Sharqiy Yeprova davlatlari, Yaqin Sharq davlatlari, 1996-yilda Rossiya federatsiyasi hamda Tinch okeani va Janubiy Osiyo davlatlari, 1997-yilda esa Afrika va Amerika qit‘asi davlatlarida ko‘maklashish va yordamlashish tadbirlari o‘tkazildi.

1993-yildagi turizm statistik tavsiyalarga zamon talablarini hisobga olgan holda quyidagi yangi tushunchalar kiritildi²⁸:

1. Turistik tashrif va safar;
2. Turistik guruh;
3. Dala hovlida yashash chegarasi;
4. Safar maqsadi;
5. Turizmda bandlik;
6. Turizm va davlatlarning barqaror rivojlanishi o‘rtasidagi bog‘liqlik.

1-jadval

Turizm statistikasi tavsiyalar-1993 va Xalqaro turizm statistikasi tavsiyalar-2008 orasidagi asosiy farqlar²⁹

№	Tushunchalar	Turizm statistikasi tavsiyalar 1993	Xalqaro turizm statistikasi tavsiyalar 2008
1	Turistik tashrif va safar tushunchalari	Turistik tashrif va safar tushunchalari mavjud emas	Turistik tashrif safardan ko‘ra torroq ma‘noni berib, safar davomida biror hududda to‘xtash, bir kunlik sayoxatlar ham turistik tashrifga kiritildi.
2	Turistik guruh	Turistik guruh tushunchasi mavjud emas	Ba‘zan turistlar guruh bo‘yicha sayohat qilib, bunda xarajatlar bir kishi tomonidan amalga oshirilsa ularni hisoblashda guruh a‘zolariga ham teng bo‘linadi.
3	Dala hovli tushunchasi	Bunday tushuncha mavjud emas	Dala hovli odatiy muhitdan chiqarilgan.
4	Safar maqsadlari	Oltita safar maqsadi mavjud	Avval safar maqsadi ikkiga bo‘linib so‘ngra yaana guruhga bo‘lindi.
5	Turizm sohasida bandlik	Turizm sohasida bandlik tushunchasi mavjud emas	Turizm sohasida bandlik bo‘yicha alohida bob mavjud
6	Turizm va barqaror rivojlanish	Turizm va barqaror rivojlanish mavjud emas	Turizm va barqaror rivojlanish bo‘yicha aniq bob mavjud

Ushbu hujjatda yuqoridagi keltirilgan tushunchalarning ta‘rifi hamda hisoblash uslubi batafsil yoritilgan. Ko‘pchilik davlatlarda turizm rivojlanishi bilan 1993-yilda qabul qilingan tavsiyalar XXI asrni boshlariga kelib eskirganligi va zamon talablariga to‘liq javob bermasligi ko‘rina

²⁸ “Международные рекомендации по статистике туризма, 2008 год” Мадрид и Нью-Йорк, 2010 год, 28 ст.

²⁹ Муаллиф томонидан ишлаб чиқилди

boshladi. Shu munosabat bilan, 2008-yilda BMT, BTT, Yevrostat va boshqalar hamkorligida turizm statistikasi bo'yicha xalqaro standart yaratildi. Ikkala hujjatni har tomonlama tahlili shuni ko'rsatadiki, 2008-yilda qabul qilingan standart ancha takomillashgan va 1993-yildagi hujjatga nisbatan ijobiy farqlarga ega. Bizni fikrimizcha, 2008-yildagi xalqaro turizm statistik tavsiyalar 1993-yildagi hujjatga nisbatan quyidagi farqlarga ega(1-jadval).

«Turizm statistikasi -1993» faqatgina turizm sohasidagi ko'rsatkichlarni shakllanishi, tanlanma o'tkazilinishi, so'rovnoma ishlab chiqilishi kabi tafsialarni qamrab olgan bo'lib, unda turizmning agregat va integral ko'rsatkichlarini, turizmning iqtisodiyotdagi o'rnini, makroiqtisodiy ko'rsatkichlar, xususan, Milliy hisoblar tizimi doirasidagi ko'rsatkichlar bilan bog'liqligini ifodalab olish izohlanmagan.

1993-yilda qabul qilingan tavsiyalarni mahalliyashtirish maqsadida, ular asosida Yevropa Ittifoqi turizm statistikasi o'z metodini ishlab chiqdi va qabul qildi. Buni ustiga 1993-yildagi tavsiyalar asosida BTT Turizm Yordamchi hisoblari metodologiyasini ishlab chiqib, BMTga tavsiya etadi. BMT ushbu tavsiyalarni o'rganib BTT va Yevrostat hamkorligida 2000-yilda TYoH metodologiyasini ishlab chiqdi va uni qo'llash uchun barcha mamlakatlarga tarqatdi.

Turizm yordamchi hisobi bu milliy hisoblar tizimi doirasida turizmning iqtisodiyotga qo'shadigan hissasini aniqlash va o'lchashga imkon beradigan vositadir, shu bilan birga uni boshqa iqtisodiy sohalar bilan taqqoslash imkoniyatini beradi. Turizm yordamchi hisobi – bu boshqa makroiqtisodiy tizimlar bilan, xususan, to'lov balansi va milliy hisoblar tizimi munosabatlarini yaratishda foydalaniladigan makroiqtisodiy buxgalteriya vositasidir.

Jahonda ro'y berayotgan sotsial-iqtisodiy o'zgarishlarni hisobga olish maqsadida 2000-yilda qabul qilingan xalqaro standartlar xalqaro tashkilotlarda takomillashtirildi va 2008-yilda BMT tashkilotlari tomonidan yangi xalqaro standartlar qabul qilindi(2-jadval).

2-jadval

Turizm yordamchi hisobi 2000 va 2008-yillar orasidagi asosiy farqlar³⁰

№	Tushunchalar	Turizm yordamchi hisobi 2000	Turizm yordamchi hisobi 2008
1	Turistik xarajatlar va iste'mol	Turistik xarajatlar	Turistik xarajatlar va turistik iste'mol
2	Turistik mahsulotlar	Barcha davlatlar uchun bir xil	Har bir davlat uchun turlicha
3	Konferensiya xizmati	-	Konferensiyalar xizmati
4	Turizmda bandlik	Turistik korxonalarda ishlovchilar soni	Turistik korxonalarda ishlovchilar va mavsumiy ishlovchilar soni
5	Turizm sohasidagi kapital	Turistik tashkilotlardagi kapitali	Turizm sohasidagi kapital

³⁰ Муаллиф томонидан ишлаб чиқилди

2-jadvalda keltirilgan taqqoslama ma'lumotlarni ko'rsatishicha, 2000-yilda qabul qilingan hujjatga 2008 yilda judda katta o'zgartirishlar kiritilgan. Masalan, 2000-yildagi hujjatda turistik xarajatlar hisoblanadigan bo'lsa, 2008-yildagi hujjatda ular bilan bir qatorda turistik iste'mol hajmi ham aniqlanishi belgilangan. Ma'lumki, turistik iste'mol turistik xarajatlarga nisbatan kengroq ma'noga ega. Boshqacharoq aytganda turistik xarajatlar turistik iste'molni bir qismidir. Ikkinchidan, 2000-yildagi hujjatda turistik mahsulotlarni hisoblash barcha davlatlar uchun bir xil metodologiyadan amalga oshirilishi kerak edi. 2008-yildagida esa har bir davlatga o'z metodologiyasini qo'llash imkoniyati berildi. Uchinchidan, yangi hujjatda konferensiya xizmati atamasi kiritildi. To'rtinchidan, turizmdagi bandlar soniga turistik korxonalarda ishlovchilar bilan bir qatorda turizm bilan mavsumiy band bo'lgan ishlovchilar ham kiritildi bo'ldi va oxirgisi turizm sohasidagi kapitalni hisoblash metodologiyasi o'zgartirildi, ya'ni turizm sohasidagi kapital deganda faqat turistik tashkilotlarni kapitali emas, balki turizm sohasidagi kapitalning umumiy hajmini hisoblash tavsiya etildi. Bu holatni o'zi mamlakat iqtisodiyotida turizmni o'rnini to'g'ri va aniq belgilashga asos bo'ldi.

TYoH tanlanma statistik kuzatuv hamda rasmiy ma'lumotlar asosida tuziladi va 10 ta jadvaldan iborat:

1-jadval, mahsulot turlari va tashrif buyuruvchilar toifalari kesimida kirishga oid turizm iste'moli;

2-jadval, mahsulotlar turlari kesimida hamda tashrif buyuruvchilar toifalari va tashrif ko'rinishi bo'yicha ichki turizm iste'moli;

3-jadval, mahsulot turlari va tashrif buyuruvchilar toifalari kesimida chiqishga oid turizm iste'moli;

4-jadval, mahsulot turlari va tashrif buyuruvchilar toifalari kesimida mamlakat ichidagi turizm iste'moli;

5-jadval, turizm tarmoqlarida va boshqa tarmoqlarda yalpi ishlab chiqarish, oraliq iste'mol va qo'shilgan qiymat hisobi;

6-jadval, mahsulotlar kesimida mamlakat ichidagi turizm bo'yicha taklif va iste'mol;

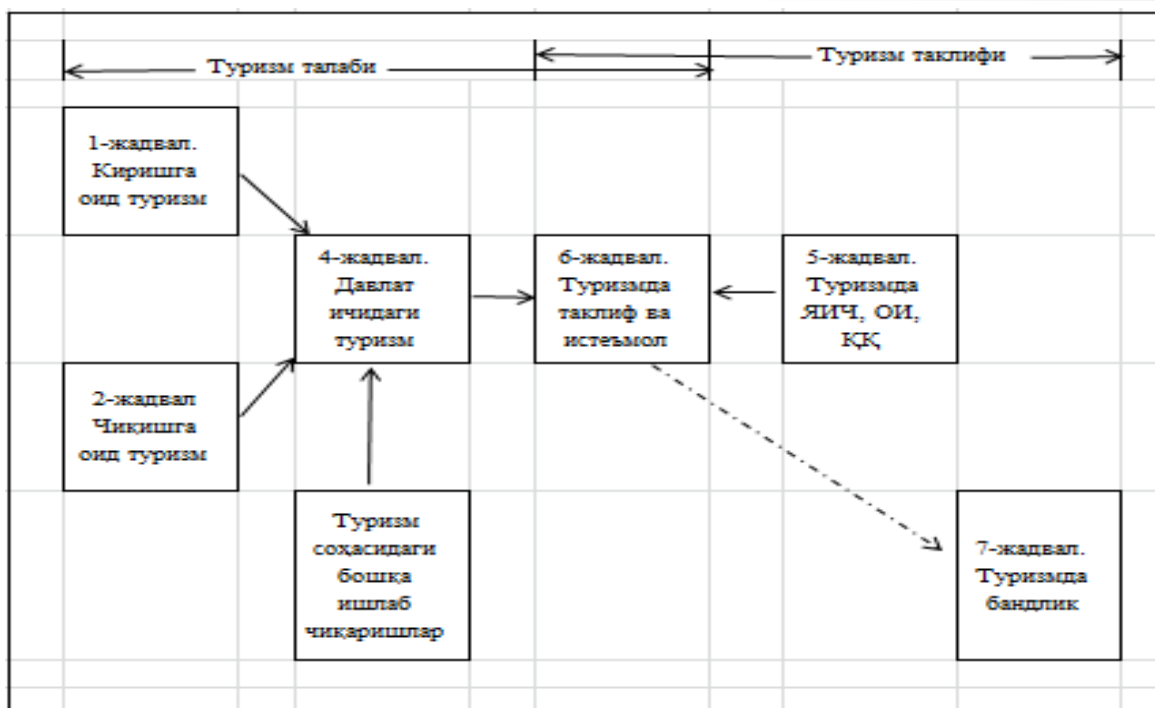
7-jadval, turizm tarmoqlarida bandlik;

8-jadval, turizm tarmoqlarda va boshqa tarmoqlarda turizmga tegishli asosiy kapitalning yalpi jamg'arilishi;

9-jadval, mahsulot turlari kesimida va davlat boshqaruv organlari darajasida jamoaviy turizm iste'moli;

10-jadval, qiymatga ega bo'lmagan ko'rsatkichlar.

TYoH jadvallari turizm ko'rsatkichlarini aniq hisoblash imkoniyati berishi bilan bir qatorda ular o'zaro uzviy bog'liq hamdir. TYoH jadvallarining o'zaro aloqadorligi C.D.Frechting fikriga ko'ra quyidagi ko'rinishga ega(1.4-rasm).

1-rasm. Turizm yordamchi hisobi jadvallarining o‘zaro bog‘liqligi³¹

1-rasmda keltirilgan 4-jadval (mahsulot turlari va tashrif buyuruvchilar toifalari kesimida mamlakat ichidagi turizm iste‘moli) bilan turizm sohasidagi boshqa ishlab chiqarishlar o‘rtasidagi bevosita aloqa mavjudligiga, 5-jadval (turizm tarmoqlarida va boshqa tarmoqlarda yalpi ishlab chiqarish, oraliq iste‘mol va qo‘shilgan qiymat hisobi) bilan turizm bandlek orasidagi aloqadorlikni yo‘qligiga ishonchimiz komil emas. Bundan tashqari boshqa ishlab chiqarishlar deganda nima nazarda tutilganligi C.D.Frechting maqolasida yoritilmagan.

BMT, BTT va boshqa xalqaro tashkilotlarning turizm statistikasini tashkil etish va TYoH olib borish bo‘yicha ko‘pchilik davlatlar o‘z tajribasiga va yo‘liga ega. Masalan, Gresiya davlatini olsak, unda TYoH o‘nta jadvaldan to‘rttasi to‘ldiriladi. Gresiya davlati turizm tushumlari va xarajati ma‘lumotlarini aniqlash maqsadida tanlanma kuzatuvdan tashqari to‘lov balansidan ham foydalanadi, ya‘ni Gresiya Markaziy banki ma‘lumotlari asosida kiruvchi va chiquvchi turistlar tomonidan valyuta ayirboshlash shaxobchalari va plastik kartalari orqali amalga oshirilgan to‘lov ma‘lumotlaridan ishlatiladi. Bu metodni hozirda Gresiyadan tashqari yana ko‘plab davlatlar ham qo‘llaydi. Ushbu metodni yuqori ustunliklari bo‘lishiga qaramasdan uni qora bozor mavjud bo‘lgan davlatlarda, shu jumladan O‘zbekistonda, qo‘llash to‘plangan ma‘lumotlarni ishonchsizligini pasaytiradi.

Fransiya davlati ham turizm rivojlangan davlatlardan biri hisoblanadi. Fransiya davlatida turizm statistikasi bo‘yicha Fransiya statistika qo‘mitasi, Turizm qo‘mitasi va Milliy banki shug‘ullanadi. Fransiyaning barcha chegara post joylarida yilda bir marotaba tanlanma kuzatuv asosida ma‘lumotlar

³¹ C.D.Frechting Tourism satellite account//Annals of Tourism Research, Vol. 37, No. 1, 2010. 136–153 pp.

to'planadi. Tanlanma kuzatuv metodidan tashqari Fransiya Milliy banki ham o'z navbatida eksport va import ko'rsatkichlarini aniqlashda statistikasiga yordamlashadi, ya'ni barcha tursitlar tomonidan amalga oshirilgan plastik kartalari orqali to'lovlar to'g'risida ma'lumotlar e'lon qilinadi.

Polshada turizm statistikasi bo'yicha Polsha Markaziy statistika(MSB) boshqarmasi shug'ullanadi. Polsha Markaziy Statistika boshqarmasi o'z navbatida Yevrostat, BMT, JTT tavsiyalariga rioya qilib o'z faoliyatini amalga oshiradi.

Hozirda Polsha MSB turizm instituti va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish vazirligi bilan hamkorlikda turizm statistik ko'rsatkichlarini takomillashtirishni amalga oshirmoqda:

-har oylik joylashuv joylarini ma'lumotlarini chop etish;

-turistlar oqimi, eksport va import ko'rsatkichlari bo'yicha yilda 6 marta tanlanma amalga oshiriladi;

-har uch yilda bir marta Polsha davlati ichki turizm to'g'risida ma'lumotlarni jamlash maqsadida uy xo'jaliklaridan tanlanma kuzatuv o'tkaziladi.

Xulosa

Turizm statistikasini hisobini olib borish bo'yicha, xalqaro tajribalar turlicha va ko'plab standartlar mavjud. Ular tavsiya xarakteriga ega. Lekin, ushbu tavsiyalar ko'pchilik davlatlarda milliy xususiyatlarni hisobga olmagan holda qo'llanilib kelinmoqda. O'zbekiston Respublikasida esa yuqorida keltirilgan va tahlil qilingan standartlar deyarli qo'llanilmaydi. Shu munosabat bilan maqolada O'zbekistonda xalqaro tajriba va standartlariga tayangan holda turizm statistik hisobini olib borish bo'yicha tadqiqotlar olib borildi.

Birinchidan, turizm ko'rsatkichlarini shakllantirish uslubiyati bo'yicha xorijiy davlatlar tajribasi va xalqaro tashkilotlar tavsiyalarini o'rganish, ilmiy – amaliy yondashuvlarni umumlashtirish hamda O'zbekiston Respublikasi turizm statistikasi amaliyotida foydalanish uchun turizm ko'rsatkichlar uslubini ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

Ikkinchidan, turizm asosiy ko'rsatkichlari bo'yicha kuzatuv ma'lumotlarning hamda korxona va tashkilotlar tomonidan taqdim etiladigan statistika hisobotlari ma'lumotlarining shakllantirilishi bilan bog'liq muammolarni aniqlash zarur.

Uchinchidan, turizm asosiy ko'rsatkichlarini yillik va choraklik davriylikda shakllantirish yuzasidan takliflar ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

To'rtinchidan, turizm ko'rsatkichlari ishonchliligi va sifatini takomillashtirish va xalqaro andozalarga muvofiqligini ta'minlash borasida tizimli tadqiqotlar olib borish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Vspomogatel'nyy schet turizma: rekomenduemaya metodologicheskaya osnova, 2008 god, ISBN 098-92-1461023-6, -Nyu York, BMT, BTT, Yevrostat. 2010. St.10

2. Measuring the social dimension of the sustainability of tourism – Findings of the MST sub-group on the social dimension Cesare Costantino, Consultant, UNWTO, Committee on Statistics, Nineteenth meeting, Madrid, 26-27 February 2019
3. «Международные рекомендация по статистике туризма, 2008 год» - Madrid i Nyu-York: OON, 2010 god.- 140 st.
4. Aleksandrova A.Yu. Statistika turizma– M.: Federalnoe agentstvo po turizmu, 2014. – 464 s.
5. Международные рекомендация по статистике туризма, 2008 год Руководство по составлению статистики Madrid i Nyu-York: OON. 2016.- 160 st
6. Matyash S.A., Britvina V. V. Konyuxova G. P., Konyuxov V. G., Sedenkov S.E. Основы туристской деятельности и математическая статистика в индустрии туризма: Учебное пособие. – М.: Изд-во «Сoyuz», 2016. - 174 s.
7. Sharpley, R. (2005) Tourism, Tourists and Society. Cambridgeshire: ELM
8. Tashmuradov T. Ekonomika mejdunarodnaya turizma. – Tashkent, 1994. 5 bet
9. Saidov A.F. O‘zbekistonda turizm. Istiqbol va muammolar, - Toshkent, 1992, 12 bet
10. Saidov A.F. Turizm v Uzbekistane: ekonomicheskie, sotsialnye i organizatsionnye aspekty, -M.: Institut turizma, 1991
11. Hsiao C. Analysis of Panel Data. _ Cambridge University Press, 1986.
12. Wooldridge J. M. Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data, _ MIT Press, 2002. (Ch. 10.)
13. Wooldridge J. M. Introductory Econometrics: A Modern Approach, 2 ed., South-Western College Pub., 2002. (Ch. 13, 14.)
14. Blakely E. Planning Local Economic Development: Theory and Practice. SAGE Publications. 1994. 41. Greene W. H. Econometric Analysis. _Prentice-Hall, 2000. (Ch. 14.).
15. I.S.Tuxliev, R.Hayitboev, B.Sh.Safarov, G.R.Tursunova Turizm asoslari. Darslik. – T.: Fan va texnologiya, 2014. – 332
16. A.X. Pardayev, A.N.Norchaev. Xalqaro turizm. -Darslik. – T.: TDIU, 2010 y -260 b.

Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali

+998 71 239 28 13

Tashkent, Uzbekistan

ilmiymaktab@gmail.com

www.laboreconomics.uz